

Οὕτως ἡ ἐπιστήμη τοῦ 16^{ου} αἰῶνος ἐπιληφθεῖσα τῆς συζητήσεως τοῦ ἐπεγεσθέντος θρησκευτικοῦ ζητήματος ἀνεσκεύαζε καὶ κατεδίκαζε τὰς ἀσθεῖς τοῦ Χόββεσ διδασκαλίας· οὐδὲ εἰς δὲ ἐκ τῶν διαπρεφάντων κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν φώτων καὶ τῶν ἀνακαλύψεων ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς καὶ φυσικαῖς ἐπιστήμαις ὑπῆρξεν ὁπαδὸς ἀντιθρησκευτικῶν ἀρχῶν, ἐξ ἐναντίας πάντες οἱ μέγα φέροντες ὄνομα, οἱ μὲν ἐπὶ μικρὸν, οἱ δὲ καὶ ὀριστικῶς ἐγκαταλιπόντες τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτῶν ἀσχολίας, ἐπεδόθησαν εἰς τὴν διαφώτισιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

Ἡ ἐνσκήψατα ἐπὶ τῶν γαλλικῶν χωρῶν ἐπαναστατικὴ κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα ἐπανήγαγεν εἰς φῶς τὰς ἀποτροπαίους θεωρίας, καὶ οἱ μὲν Διδερό καὶ D'Alembert ἐν ὀνόματι τῆς φιλοσοφίας, Lamettrie δὲ καὶ βαρῶνος Holbach ἐν ὀνόματι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐδίδασκον τὰ περὶ τῆς σκεπτομένης ὕλης, τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης μηχανῆς καὶ τὰ περὶ μὴ ὑπάρξεως Θεοῦ τῶν ἀσεβῶν δόγματα. Πᾶσα μὲν τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἐπίδρασις καὶ ἐνέργεια κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ εὐπιστος πάντοτε καὶ ζωηρὸς καὶ ὑπὸ παντὸς ἐκκεντρικοῦ καὶ νέου παρασυρόμενος λαὸς τῆς χώρας ταύτης, ἐπισκοπισθεὶς ἐν μέσῳ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κλύδωνος καὶ τὸ θρησκευτὸν θεωρῶν ὡς σπουδαῖον κώλυμα τῆς ἐπιδιωκομένης τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος καταλύσεως, ἀμείλικτον κατὰ πάσης θρησκευτικῆς ἰδέας ἐπήγειρε καταδίωξιν, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἡ παραφροσύνη προέβη, ὥστε οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ διὰ διατάγματος ἐκύρωσαν τὸν ἀθεϊσμόν καὶ ἐν τῷ προσώπῳ μιᾶς γυναίκος τὴν λατρείαν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἐθέσπισαν. Ἄλλ' ἐνῷ καὶ συμφέροντα καὶ πάθη καὶ κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι συνησπίσθησαν καὶ εἰργάζοντο πρὸς ἐπικράτησιν τῶν τῆς ἀθείας δοξασιῶν, ἡ ἐπιστήμη ἀνέλαβε τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα καὶ προπαρεσκεύασε τὴν εἰς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις ἐπάνοδον τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ. Καὶ ἐν μὲν τῷ χώρῳ τῆς φι-

λοσοφίας ήγωνίζετο ὁ Ἰάκωβος Ρουσό, ἐπὶ δὲ τοῦ πεδίου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν διαπρέπεις καὶ ἐξοχοὶ φυσιοδίφαι. «Δὲν δύναμαι ν' ἀπαδεχθῶ, ἔγραψεν ὁ Ρουσό, τὰς ἀνοήτους τοῦ Ὑλισμοῦ ὑποθέσεις· θεωρῶ τὸν Θεὸν ἐν ἐμοὶ καὶ εἰς πάντα τὰ περιστοιχίζοντά με. Δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ ὅτι ἐπιστήμων δύναται ἐν καλῇ πίστει νὰ πρεσβεύῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει ὑπερτάτη Ἀλήθεια πέρα τῆς Φύσεως. Παρατηρῶ καὶ γνωρίζω τὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων, συναισθάνομαι τί εἶναι ἀρμονία, κάλλος, ἀρετὴ· εἶμαι εἰς θέσιν, θεωρῶν τὸ Σύμπαν, νὰ υπερυψώσω τὴν διάνοιάν μου μέχρι τοῦ ἀπείρου, σεῖς δὲ ἐκζητεῖτε νὰ μὴ ὁμοιωσθε τοὺς κτήνες. Ψυχὴ διεσθαρμένη· ἡ ἀνόητος φιλοσοφία σου σ' ἐξευτελίζει καὶ ἀποκτηνώνει, ἀλλὰ τὸ πνεῦμά σου διαψεύδει τὰς θεωρίας σου. Ἀπόφευγε τοὺς ἐγείραντας ἀπεγνωσμένας διδασκαλίας ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι πρόκειται νὰ διεξηγήσωσι τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως. Ἀνατρέποντες, καταστρέφοντες, περιφρονοῦντες πᾶν ὅ,τι ἡ ἀνθρωπότης σέβεται καὶ τιμᾷ, ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τῶν δυστυχούντων τὴν τελευταίαν παρηγορίαν, ἀπὸ τῶν εὐτυχούντων καὶ ἰσχυρῶν τὸν μόνον τῶν παθῶν των χαλινόν, ἀνασπῶσι δὲ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδίας πάντων τὸν ἐλεγχον τοῦ ἐγκλήματος καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀρετῆς, καυχώμενοι ἅμα ὅτι εὐεργετοῦσι τὴν ἀνθρωπότητα!»

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ρουσό διὰ τοῦ «Αἰμιλίου» κατήγγελλεν ἐνώπιον τοῦ ὁρθοῦ λόγου καὶ τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος τὰ ὑλιστικὰ δόγματα, ὁ περιώνυμος φυσιολόγος Χάλερ ἐδημοσίευε τὴν περὶ ψυχῆς πραγματείαν του, ὁ ἰατρὸς Tralles τὸ σπουδαῖον πόνημα «Ἀνθρωπος-μηχανή», ὁ καθηγητὴς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν Hollmann τὴν κατὰ τοῦ Lamettrie ἐπιστολήν, καὶ ἀνώνυμος φυσιοδίφης τὰς περὶ «Φυσικῆς Ἱστορίας» μελέτας του, πάντες δ' οὗτοι ἀνεσκεύαζον διὰ τῶν ἀληθειῶν τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης τὰς πλάνας τοῦ Ὑλισμοῦ. Ὁ δὲ μεγαλεφυῆς Φραγκλῆνος, τὸ ἀγλάϊσμα τοῦ νέου κόσμου, πρὸς ὃν ἡ ἀνθρωπότης ὄφειλε τὰς σπουδαιότερας περὶ ἠλεκτρισμοῦ ἀνακαλύψεις καὶ ἐπὶ τοῦ

πρακτικοῦ βίου μεθαρρώσεις, ἐξηγεῖσθε κατὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸ κῦρος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν διδασκαλιῶν τοῦ ἀθεισμοῦ τοῦ ἸΗ' αἰῶνος, καὶ ἐντὸς τοῦ χημείου τῶν πειραμάτων τοῦ ἔγραφε «τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως καὶ τῆς θρησκείας του». Καὶ διὰ μὲν τῆς ἀρμονίας τοῦ Παντός ὁ Φραγκλίνος ὑπερήρθη εἰς τὴν βεβαίωσιν τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ, ἀναλύων δὲ τὴν ὕλην καὶ συμπαραβάλλων τὰς ιδιότητες αὐτῆς πρὸς τὰ πνευματικὰ φαινόμενα, ἐξήγαγε τὰ περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς συμπεράσματα καὶ ἔγραφεν ἐπὶ τοῦ ἡμερολογίου του· «Παντοδύναμε ἀγαθότης! Εὐσπλαγχνε Πάτερ! Χορήγησόν μοι σοφίαν πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντος· ἐνίσχυσόν με πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν Σου· δέχθητι τὰς προσφερομένας πρὸς τὰ λοιπὰ τέχνα Σου ὑπηρεσίας μου ὡς ἐλάχιστον τεκμήριον τῆς πρὸς Σὲ εὐλαβείας καὶ εὐγνωμοσύνης μου ἀντὶ τῶν μεγάλων ἀγαθῶν, ὧν μ' ἐνέπλησας.»

Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, τοῦ Ὑλισμοῦ διδασκομένου ἐν ὀνόματι τῶν φυσικῶν καὶ πειραματικῶν ἐπιστημῶν, τὸ αὐτὸ ἱστορικὸν συνεχίζεται γεγονός, πάντες δὲ οἱ τὰ πρῶτα φέροντες φυσιοδίφαι ἐξανίστανται καὶ διαμαρτύρονται κατὰ τῆς γενομένης τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπιστήμης καταχρήσεως καὶ τῆς ψευδοῦς ἐρμηνείας τῶν προσόδων αὐτῆς πρὸς ἐπισκότισιν καὶ ἀνατροπὴν τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν καὶ πεποιθήσεων, ἐν αἷς ἡ ἀνθρωπότης ἐπετέλεσε πᾶσαν ἐπιστημονικὴν καὶ κοινωνικὴν πρόοδον.

Δυσχερὲς θὰ ἀπέβαινε νὰ συνοψίσω ἐνταῦθα περίληψιν τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δημοσιευθέντων ἐπιστημονικῶν ἔργων πρὸς ἀνασκευὴν πάσης ἀντιθρησκευτικῆς δοξασίας. Τὰς γνώμας τῶν διασημοτέρων τοῦ αἰῶνος τούτου φυσιοδίφων θὰ γνωρίσω τοῖς ἀναγνώσταις κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν εἰδικῶν ζητημάτων, ἣν θέλω ἐπιχειρήσει εἰς τὰς προσεχεῖς μελέτας, ἐν δὲ τῇ παρουσίᾳ περιορίζομαι εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ τελευταίου ἔργου τοῦ καθηγητοῦ Χίρν, ἐν ᾧ συνοψίζονται καὶ διατυπώνονται αἱ περὶ τῶν

θηρσκευτικῶν προβλημάτων δοξασίαι τῶν ἐπιφανῶν φυσιοδίφων τοῦ καθ' ἡμᾶς γένου.

Ὁ Χίρν, γνωστός εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον διὰ τὰς περὶ θερμοδυναμικῆς ἀνακαλύψεις του, ἐδημοσίευσε κατὰ τὸ ἔτος 1868 τὸ περὶ «θεωρίας τῆς θερμότητος» σύγγραμμα, ἐν ᾧ πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐπικρίνει τὴν ὕλιστικὴν δοξασίαν, καθ' ἣν οὐδεμία ὑπάρχει δύναμις ἐν τῇ φύσει ἐκτὸς τῆς ὕλης. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1881 ὑπέβαλεν ἐκθεσιν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τοῦ Βελγίου πρὸς ἀνασκευὴν τῆς θεωρίας τοῦ Ὑλισμοῦ, διελεύκανε δὲ ταύτην δημοσιεύσας κατὰ τὸ 1882 διάφορα ἄρθρα ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῆς Ἀλσατίας» ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν, «Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη». Ἀναλύων τὰ ἐν τῇ ἐκθέσει συζητούμενα θέλω ἀποσαφήσει αὐτὰ διὰ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ἔργων.

Διὰ τῶν ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῆς Ἀλσατίας» καταχωρισθέντων ἄρθρων ὁ Χίρν διαφωτίζει ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν ἀποτελοῦσαν τὴν βᾶσιν καὶ τὴν ἀφετηρίαν τῶν φυσικομαθηματικῶν σκέψεων καὶ κρίσεων του ἐπὶ τοῦ θηρσκευτικοῦ ζητήματος.

Ὁ ἐπιστήμων, λέγει ὁ Χίρν, πρὸς διεξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀποδέχεται πολλάκις ὡς ἀναμφήριστον ἀλήθειαν τὴν ὑπαρξίν αἰτίων καὶ δυνάμεων, ὧν καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἔδρα καὶ οἱ χαρακτῆρες εἰσὶν ὅλως μυστηριώδεις καὶ ἀκατάληπτοι.

Ἐπιχειροῦντες τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ παραγαγόντος ἐν φυσικῶν φαινομένων αἰτίου τιθέμεθα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλείονας προϋποθέσεις, ἐφ' ὧν μελετῶμεν καὶ προβαίνομεν εἰς πειραματικὰ παρατηρήσεις. Διὰ τῆς μελέτης καὶ τῶν πειραμάτων ἀποβρίπτομεν ὅτε μὲν τὴν μίαν ὅτε δὲ τὴν ἄλλην τῶν ὑποθέσεων μέχρις οὐ φθάσωμεν εἰς τὴν συναρμολογουμένην μετὰ τῶν παρατηρήσεών μας. Ἐὰν αἱ περαιτέρω μελέται μᾶς πείσωσιν ὅτι ἡ τελευταία αὕτη ὑπόθεσις εἶνε σύμφωνος πρὸς τὰ πράγματα, ἀποδεχόμεθα αὐτὴν ὡς ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, καὶ τοὶ μὴ δυνάμενοι μῆτε

τὴν οὐσίαν νὰ κατανοήσωσι οὔτε τοὺς χαρακτήρας αὐτῆς νὰ ὀρίσωμεν.

Λαμβάνοντες εἰς χεῖρας σῶμα ἔχον βαρύτητά τινα καὶ ἀφί-
νοντες αὐτὸ ἐλεύθερον ἀπὸ τῆς πίεσεως τῶν χειρῶν μας παρα-
τηροῦμεν ὅτι τὸ σῶμα καταπίπτει πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς.
Τίς εἶνε ἡ αἰτία τοῦ φαινομένου τούτου ; Τὸ αἷτιον ἀποκαλοῦμεν
νόμον τῆς βαρύτητος καὶ τῆς ἔλξεως, ὁ δὲ Νεύτων κατέδειξεν
ὅτι ὁ νόμος οὗτος δεσπόζων καὶ ἐπὶ πάντων τῶν οὐρανίων σω-
μάτων διατηρεῖ τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν κανονικότητα τῶν κινή-
σεων καὶ ἐλιγμῶν των. Ἄλλὰ τί ποτε εἶνε ὁ νόμος τῆς βαρύτητος
καὶ τῆς ἔλξεως ; τίς εἶνε ἡ ἔδρα αὐτοῦ καὶ τίς ἡ φύσις του ;
Ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων ἡ ἀγνοία μας εἶνε καὶ ἔσται πλήρης
καὶ ἀπόλυτος. Ἡ δύναμις αὕτη ἔχει ἄρά γε τὴν ἔδραν τῆς εἰς
τὰ ἐλκυόμενα σῶματα ; ὑπάρχει ἐν τῷ αἰθέρι σῶμά τι ἀόρατον
ἐπενεργοῦν πρὸς σύνδεσμον καὶ ἔλξιν τῶν σωμάτων ; ἢ ἡ δύ-
ναμις αὕτη εἶνε φυσικὸς μὲν νόμος, ἀλλὰ μὴ ἔχων τὴν ἔδραν
αὐτοῦ εἰς οὐδὲν σῶμα, νόμος ὅλως ἀσώματος καὶ τοι δεσπόζων
ἐπὶ τῆς φύσεως ; Ὁ Νεύτων καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπιφανεῖς τῶν ἡμε-
ρῶν μας φυσιοδίφαι ἀποδέχονται τὴν τελευταίαν ὑπόθεσιν, ἕτεροι
διὰ σοφιστειῶν παιδαριωδῶν καὶ παραλόγων ἀγωνίζονται ν' ἀπο-
δειξωσιν ὅτι ὁ νόμος τῆς ἔλξεως ἔχει τὴν ἔδραν αὐτοῦ εἰς τὰ
σῶματα, καὶ ἄλλοι πάλιν οὐδεμίαν τῶν ὑποθέσεων τούτων ἀπο-
δεχόμενοι φρονοῦσιν ὅτι ὑπάρχει ἀόρατόν τι σῶμα, δι' οὗ ὁ μέγας
τῆς φύσεως νόμος λειτουργεῖ. Τὸ δὲ ἐπιστημονικὸν γεγονός εἶνε
ὅτι ὁ μὲν νόμος τῆς βαρύτητος εἶνε μυστηριώδης καὶ ἀκατάλη-
πτος, ἢ δὲ ὑπαρξίς αὐτοῦ βεβαία καὶ ἀναμφίλεκτος.

Ἐκ σπερματικῶν μορίων συγχειμένων ἐκ στοιχείων ὕλικῶν
τῆς αὐτῆς φύσεως ἀναπτύσσονται διάφορα ὀργανικὰ ὄντα. Ἐκ
τοῦ ἑνὸς παράγεται δένδρον, ἐκ τοῦ ἑτέρου ἵππος, ἐξ ἑτέρου πάλιν
ἐλέφας καὶ ἐξ ἄλλου ἄνθρωπος. Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει ὅτι ἐν ἐκάστῳ
τῶν μορίων τούτων ὑπάρχει ἰδέα τις καὶ δύναμις ἀνελισσομένη
ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ὀργανικῆς ζωῆς μέχρι τοῦ τέλους αὐτῆς.

Ἄλλὰ τίς ἡ φύσις καὶ τίνας οἱ χαρακτῆρες, τίς δὲ ἡ πηγὴ τῆς ἰδέας καὶ τῆς δυνάμεως ταύτης; Ἴδού ζητήματα μὴ λαβόντα λύσιν τινὰ καὶ ἐφ' ὧν ἀπόλυτος ὑπάρχει ἀγνοία μηδὲ ὅπως κλονίζουσα τὴν περὶ ὑπάρξεως τῆς μυστηριώδους δυνάμεως ἐπιστημονικὴν πεποίθησιν. «*ignorantia modi non tollit certitudinem facti*,» «ἀγνοία τοῦ τρόπου δὲν κλονίζει τὴν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ γεγονότος βεβαιότητα».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, προβαίνει ὁ Χίρον εἰς τὴν μελέτην τῶν γεγονότων, ὅπως ὀρίσῃ τοὺς ὅρους τοῦ προβλήματος.

Ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ὑπάρχει, καὶ τὰ μὲν αἰσθητήρια μᾶς πείθουσι περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἡ δὲ ἐπιστήμη διὰ τῶν ἐρευνῶν καὶ παρατηρήσεων τῆς βεβαίως ὅτι δὲν ὑπῆρξε κατὰ τὸ παρελθόν, οἷος σήμερον ἐμφανίζεται. Ἡ παρούσα μορφή καὶ κατάστασις τῆς Γῆς, ἣν οἰκοῦμεν, ἔλαβε μίαν ἀρχὴν, τὰ δὲ ἐπ' αὐτῆς φαινόμενα ἦσαν ἄλλοῖα κατ' ἐποχὴν παρελθοῦσαν καὶ μὴ δυναμένην ἀκριδῶς νὰ ὀρισθῇ. Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ ἐμφάνισις καὶ διατήρησις τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς Γῆς ἦτο φυσικῶς ἀδύνατος, αἱ δὲ γεωλογικαὶ παρατηρήσεις κατέδειξαν προφανῶς ὅτι κατὰ τὸν προηγούμενον αὐτῆς ὀργανισμόν οὔτε φυτικοὶ ὀργανισμοὶ οὔτε ζωικὰ ὄντα ἐπεφαίνοντο ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου.

Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ ὄρατοῦ κόσμου ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια πολλὰ καὶ διάφορα ἐπενόησε συστήματα καὶ ὑποθέσεις, ἀλλ' ἅπαντα ἐπὶ τέλος εἰς δύο ἀνάγονται.

Ἡ αἰ οὐσίαι, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ ὕλη, καὶ οἱ διέποντες αὐτὴν νόμοι ὡς καὶ πάντα τὰ ὄντα, εἴτε ὄρατὰ εἴτε ἀόρατα, παρήχθησαν ἐκ τινος πρώτου αἰτίου ὑπερκοσμίου, ὑπερφυσικοῦ καὶ αἰωνίου.

Ἡ ἡ ὕλη οὐδεμίαν ποτὲ ἔλαβεν ἀρχὴν, ἐν δὲ τῇ αὐτομάτῳ αὐτῆς μεταβολῇ καὶ τροποποιήσῃ παρήγαγε τὴν διοργάνωσιν τοῦ Παντός καὶ πάντα τὰ κοσμολογικὰ φαινόμενα, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ πνευματικὰ καὶ ἀόρατα.

Αιτιότης ἐγκόσμιας ἢ αἰτιότης ὑπερκόσμιας. Ἴδου αἱ δύο ὑποθέσεις, ἀπέναντι τῶν ὁποίων καταλήγουσι πάντα τὰ συστήματα καὶ πᾶσαι αἱ ὑποθέσεις τῶν θρησκευμάτων, τῆς φιλοσοφίας, τῶν πειραματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τοῦ κοινοῦ νοῦ. Ὁ ἐπιστήμων, ὡς καὶ ὁ ἀπλούστερος τῶν ἀνθρώπων, εὐρίσκειται ἀπέναντι τῶν δύο τούτων ὑποθέσεων, ὧν ἡ μία εἶνε ἐκ διαμέτρου ἐναντία τῆς ἑτέρας, κατ' ἀνάγκην δὲ, ἐὰν ἡ μία εἶνε ἀληθής, ἡ ἑτέρα εἶνε ἀνυπόστατος καὶ ψευδής.

Ὁ φυσιοδίφης δὲν δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἄμεσον ἀπόδειξιν τῆς ὑπερκόσμιας αἰτιότητος, χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἁρμοδιότητος καὶ τῆς σφαίρας τῶν πειραματικῶν ἐπιστημῶν καὶ χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν μέθοδον, δι' ἧς προβαίνει εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ δύναται μελετῶν ἐπὶ τῶν γεγονότων, ἐπὶ τῶν γνωστῶν τῆς ὕλης ἰδιοτήτων καὶ τῶν διεπόντων αὐτὴν νόμων νὰ ἀναλύσῃ καὶ ἐρευνήσῃ τὴν δευτέραν τῶν ὑποθέσεων, ἐὰν τουτέστιν ἐκ τῆς ὕλης καὶ τῆς αὐτομάτου λειτουργίας τῶν νόμων αὐτῆς ἐδύναντο νὰ προκύψωσι πάντα τὰ κοσμολογικὰ φαινόμενα, ἢ ἐὰν τινα τούτων μαρτυρῶσι περὶ τοῦ φυσικῶς ἀδυνάτου τῆς παραγωγῆς τοῦ κόσμου ἀπὸ μόνης τῆς ὕλης ἀνευ τῆς ἐνεργείας ἄλλου αἰτίου πνευματικοῦ, παντοδυνάμου, ὑψίστης τελειότητος, ἀπείρου διανοίας καὶ ἀνεξαρτήτου τῶν νόμων τῆς φύσεως.

Προβαίνοντες εἰς τὴν μελέτην ταύτην δυνάμεθα διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης νὰ βεβαιώσωμεν τὰς ἐπομένας ἀληθείας.

Ἐπάρχουσιν ἐν τῇ φύσει δυνάμεις, μὴ ἐκπορευόμεναι ἀπὸ τῆς ὕλης μηδὲ μετ' αὐτῆς ἀδιασπᾶστος συνεχόμεναι.

Ἡ ζωὴ δὲν δύναται νὰ παραχθῇ ἀπὸ τῆς ὕλης αὐτομάτως.

Αἱ νοητικαὶ δυνάμεις, πνευματικῆς οὔσαι φύσεως, πηγάζουσιν ἀναγκαίως ἀπὸ αὐλοῦ αἰτιότητος.

Ἡ δύναμις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, οὔσα ἡ ἄρνησις πασῶν τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῶν ἀναγκαίων τῆς φύσεως νόμων,

δὲν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ὑπόστασιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὕλης, εἶνε δὲ αὐτενεργὸς καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνεξάρτητος.

Ἡ ὕλη δὲν ὑπῆρξεν ἀπὸ τῆς αἰωνιότητος.

Καὶ περὶ μὲν τῶν πρώτων τούτων ἀληθειῶν ἐνασχοληθώμεν ἐν ἰδιαιτέrais μελέταις, περὶ δὲ τῆς τελευταίας θαναφέρω ἐγκαυθῆσάς σκέψεις τοῦ ἐξόχου τῆς φύσεως Ἰγνηλάτου.

Οἱ ὑλοδοξοῦντες ἀπέτειναν πολλάκις πρὸς τοὺς θεϊστὰς τὴν ἐπομένην ἐρώτησιν· εἰάν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν Κόσμον ἐν ὀρισμένῳ τινὶ χρόνῳ, τί ἔπραττεν ἡ ὑπερφυσικὴ αὐτῆ αἰτιότης ἐν τῇ αἰωνιότητι ;

Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος τούτου δὲν δύναται λογικῶς νὰ ἐκζητηθῆ παρὰ τῶν θεϊστῶν, τιθεμένης δὲ τῆς ἐρωτήσεως ἡ ἀπάντησις εἶνε θριαμβευτικὴ. Ἀποδεχόμενοι τὴν ὑπαρξιν αἰωνίου καὶ ὑπερκοσμίου αἰτιότητος, δὲν δυνάμεθα ἐπ' αὐτῆς νὰ ἐφαρμόσωμεν τοὺς νόμους τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου οὐδὲ τὴν λογικὴν τῶν πεπερασμένων ὄντων. Ἡ ἀπευθυνομένη ἐρώτησις ἐκπηγάζει ἀπὸ τῶν ἰδεῶν τοῦ χρόνου καὶ ἀπὸ τῶν λογικῶν τοῦ ἀνθρώπου σκέψεων, ἃς ἐφαρμόζει ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, ἀλλ' οὔτε αἱ ἰδέαι αὗται οὔτε τῆς συνήθους λογικῆς κρίσεις ἔχουσιν ἐφαρμογὴν τινὰ ἐπὶ ὄντος καὶ αἰτιότητος ὑπερκοσμίου καὶ ὑπερφυσικῆς. Εἰς τὴν ἐρώτησιν ἀπαντῶσιν οἱ θεϊσταὶ λέγοντες· ἀγνοοῦμεν καὶ πρέπει ν' ἀγνοῶμεν, διότι δὲν δυνάμεθα διὰ τῆς ἡμετέρας κρίσεως νὰ γνωρίσωμεν τοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεως ὄντος προαιωνίου καὶ ἰσταμένου ὑπεράνω τῶν νόμων τοῦ χρόνου καὶ τῆς φύσεως οὐδὲ νὰ συναρμολογήσωμεν τὴν ὑπαρξιν τούτου πρὸς τὴν λογικὴν καὶ τοὺς ὑπολογισμοὺς πεπερασμένων ὄντων. Ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἐρώτησις ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς ὑλοδοξοῦντας ἀνατρέπει ἐκ βάθρων πάσας τὰς δοξασίας των. Ἐάν ἡ ὕλη ὑπῆρξεν ἐν τῇ αἰωνιότητι, τίς ἦτο ἡ κατάστασις αὐτῆς, τί δ' ἔπραττε κατὰ τὴν αἰωνιότητα ; Ἐάν ἡ ὕλη εἶνε αἰωνία, καὶ ὁ Κόσμος οἶος σήμερον ἐμφαίνεται καὶ ἡ ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς ἔδει νὰ ὑπάρχωσιν ἀπὸ

της αιωνιότητος. Ἐάν ἡ ὕλη ὡς ἐκ τῆς ἐξελιξέως καὶ τῶν συμφυῶν αὐτῇ νόμων ἐμελλεν ἀναγκαίως νὰ καταλήξῃ εἰς τὸν ὑφιστάμενον τοῦ κόσμου ὀργανισμόν, ὁ ὀργανισμὸς οὗτος ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ ἐν τῇ αιωνιότητι. Ἡ αιωνιότης τῆς ὕλης καὶ ἡ μὴ αιωνιότης τοῦ Κόσμου ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ καταστάσει εἰσὶν ἰδέαι καὶ βεβαιώσεις συγκρουόμεναι, ὧν ἡ μία ἀνατρέπει καὶ ἀποκλείει τὴν ἑτέραν. Τεθείσης δὲ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, καθ' ἣν πλὴν τῆς καταστάσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ ἡ μορφή καὶ ὁ ὑφιστάμενος τῆς Γῆς ὀργανισμὸς καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐμφάνισις τῆς ζωῆς ἔλαβον ἀρχὴν ἐν τῷ χρόνῳ, ἔπεται ὅτι ἡ ὕλη δὲν ἔχει αιωνίαν ὑπαρξίν.

Πρὸς ἀποσάφησιν τῆς περισπουδάστου ταύτης σκέψεως τοῦ Χίρν ὑποθέσωμεν ὅτι Γῆ καὶ σελήνη ὑπῆρχον ἀπὸ τῆς αιωνιότητος, ἐν ἣ διακείνται σήμερον καταστάσει, ὡς ἐκ τινος δὲ φυσικοῦ νόμου λίθος ἀποχωριζόμενος τῆς Σελήνης ἐμελλεν ἀναγκαίως νὰ πέσῃ ἐπὶ τῆς Γῆς. Ὁ λίθος κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ τῆς Γῆς ἀπὸ τῆς αιωνιότητος καὶ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ ἢ καὶ διὰ τῆς φαντασίας νὰ ἐπινοηθῇ ὁ χρόνος τῆς πτώσεώς του. Ἐάν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἐποχὴν, ἔστω καὶ μυριάδων χιλιάδων ἐτῶν, ἀφ' ἧς ὁ λίθος εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς Γῆς, θὰ φθάσωμεν εἰς τὸ θετικὸν καὶ μαθηματικὸν συμπέρασμα τῆς μὴ ὑπάρξεως τοῦ ἐν τῇ αιωνιότητι νόμου τῆς ἀπὸ τῆς Σελήνης καταπτώσεως τοῦ λίθου. Τοῦ νόμου τούτου ὑφισταμένου ἀπὸ τῆς αιωνιότητος καὶ τὰποτελέσματα ἔδει νὰ ὦσιν ἐν τῇ αιωνιότητι καὶ οὐδὲν ἔχνος χρόνου καὶ ἀρχῆς θὰ εἰδύνατο νὰ ἐξευρεθῇ οὐδὲ διὰ τῆς φαντασίας νὰ ἐπινοηθῇ.

Ὁ Ὑλισμὸς δοξάζει ὅτι ἡ ὕλη ὑπάρχουσα ἐν τῇ αιωνιότητι δὲν ἔλαβεν ἀρχὴν τινα, διὰ δὲ τῆς ἐξελιξέως τῶν ἰδίων νόμων ἔφθασεν αὐτομάτως εἰς τὰ κοσμολογικὰ φαινόμενα. Ἀλλὰ τίτι τρόπῳ τὰ φαινόμενα ταῦτα καὶ ὁ ὀργανισμὸς τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ ὁ ἐνεστὼς τῆς Γῆς ὀργανισμὸς καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐμφάνισις τῆς ζωῆς ἔλαβον ἀρχὴν, ἣν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν εἰς

χιλιάδας ἐτῶν ; Τῆς ὕλης ἐνεργούσης ἐν τῇ αἰωνιότητι καὶ τὰποτελέσματα τῆς ἐνεργείας ἔπρεπε νὰ ὦσιν αἰώνια, διότι ἡ ἰδέα τῆς αἰωνιότητος ἀποκλείει τὴν ἰδέαν τοῦ χρόνου· ἐὰν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν χρόνον τῶν ἐπελθόντων ἀποτελεσμάτων, ἔπεται ἀναγκασῶς ὅτι καὶ ἡ ἐνέργεια, ἐξ ᾧν παρήχθησαν, ἔσχεν ἀρχὴν.

Ὁ Χίρν ἀναπτύσσει διὰ μακρῶν τὰς ἰδέας ταύτας καὶ διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν, ἀποκλείων δὲ καὶ διὰ τῶν ἀρχῶν τῆς μηχανικῆς καὶ τῶν νόμων τῆς θερμότητος τὴν ὑπόθεσιν, καθ' ἣν ἡ παρούσα τοῦ Κόσμου κατάστασις ἐδύνατο νὰ θεωρηθῆι ὡς μεταβατικὴ, συμπεραίνει περὶ τῆς μὴ αἰωνιότητος τῆς ὕλης.

Ἐπὶ δὲ τοῦ συμπεράσματος τούτου ἐρειδόμενος καὶ ἐπὶ τοῦ γεγονότος τῆς ὑπάρξεως ἀοράτων, ἀσωμάτων καὶ ἐλευθέρων δυνάμεων, δι' ᾧν ὁ ἄνθρωπος εἶνε πεπρωκισμένος, ταῦτα δὲ συναρμολογῶν πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν τοῦ φυσικῶς ἀδυνάτου τῆς αὐτομάτου ἐμφανίσεως τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς Γῆς, ἀποβρίπτει τὴν ὑπόθεσιν τῶν ὕλοδοξούντων καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῆς παρά τῶν θειστῶν ὑποστηριζομένης ἐναντίας ὑποθέσεως. (1)

Ἄλλὰ τίς ἡ οὐσία, τίνες δὲ οἱ χαρακτηῆρες καὶ ἡ φύσις τοῦ ὑπερκοσμίου αἰτίου, εἰς ᾧ μᾶς ὀδηγεῖ ἀναγκασῶς ἡ ἀπόβριψις τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ὑλισμοῦ ; Ἴδου ζητήματα ᾧν τῆς ἐρεῦνης ἐπιλαμβάνονται αἱ μεταφυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ θρησκευτικαὶ μελέται, καὶ ἅτινα ὑπεκφεύγουσιν ὅλως τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ἀκριβῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν θετικῶν παρατηρήσεων. Ἡ περὶ τούτων ὁμῶς ἀναρμοδιότης μου ὡς φυσιοδίφου, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Χίρν, καὶ τὸ ἀκατάληπτον τοῦ πρώτου αἰτίου οὐδέλως κλο-

1) Πρῶτος ὁ μαθηματικὸς Κοσὴ εἰς τὰς κατὰ τὸ ἔτος 1832 ἐν Τορίνῃ παραδόσεις του ἐπεχείρησε τὴν μαθηματικὴν ἀπόδειξιν τῆς προτάσεως «ἡ ὕλη δὲν εἶνε αἰώνια». Τὴν πρότασιν ταύτην ὑπὸ τὴν ἐποφὴν τῆς μηχανικῆς ἀνέπτυξεν ὁ καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς De la Rive εἰς τὸ Ἀθήναιον τῆς Γενεύης κατὰ τὸ ἔτος 1868 (Chronique Gènevoise 11 Janvier 1868). Ὅρα καὶ τὴν μαθηματικὴν πραγματείαν τῶν Ballour Stewart et Tait "Unseen Universe",.

νίζουσι τὴν πλήρη πεποιθησίν μου περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Ἀποδεχόμενος καὶ ἐπ' αὐτῶν πῶν ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις μου ἀνελλισσομένων γεγονότων τὴν ὑπαρξίν αἰτίων, ὧν πολλάκις ἀγνοῶ καὶ τοὺς χαρακτήρας καὶ τοὺς τρόπους, μηδὲνως περὶ τῆς πραγματικότητος αὐτῶν ἀμφιβάλλων, κατὰ μείζονα λόγον θεωρῶ ὡς ἀναμφήριστον τὴν ὑπαρξίν τοῦ πρώτου αἰτίου, οὔτινος δὲν δύναμαι νὰ γνωρίσω τοὺς ὑπερκοσμίους χαρακτήρας. Ἡ δὲ πλήρης καὶ ἀκράδαντος αὐτῆ πεποιθησίς μου δὲν πηγάζει οὔτε ἐκ πίστεως οὔτε ἐξ ἠθικῶν ἢ μεταφυσικῶν θεωριῶν, ἀλλ' ἐρείδεται ἐπὶ ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πειραματικῆς μεθόδου ἐπὶ τῆς ὕλης καὶ τῶν διεπόντων αὐτὴν νόμων. Κατιδὼν τὸ φυσικῶς ἀδύνατον τῆς ἐκπορεύσεως τῶν κοσμολογικῶν φαινομένων ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ ἀπορρίπτων τὴν ἐγκόσμιον αἰτιότητα ὀδηγοῦμαι διὰ τῆς αὐστηρᾶς λογικῆς εἰς τὴν ὑπαρξίν τῆς ὑπερκοσμίου αἰτιότητος, καίτοι παριστανομένων ὡς ἀκαταλήπτων τῶν ὄρων καὶ τῶν χαρακτήρων αὐτῆς. ⁽¹⁾

Γνωρίσας τοῖς ἀναγνώσταις τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Χιρν, σκοπὸν προθέμην νὰ ὑποδείξω αὐτοῖς τὴν σειράν τῶν θετικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἰδεῶν, ἀφ' ὧν ἀρύονται τὰς δοξασίας τῶν ὄσοι τῶν φυσικοδιφῶν, μὴ περιορισθέντες νὰ βεβαιώσωσιν ἀπλῶς τὴν ἀναρμοδιότητα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν περὶ τὴν λύσιν τῶν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων ζητημάτων, ἐπεχείρησαν ν' ἀποδείξωσιν ὅτι αἱ πρόοδοι καὶ τὰ ἐξαγόμενα τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης οὐδόλως συγκρούονται μετὰ τῶν θρησκευτικῶν τῆς ἀνθρωπότητος πεποιθήσεων, ἀπ' ἐναντίας δὲ ἀναιροῦσι καὶ ἀνατρέπουσιν ἄρδην τὰς ὕλιστικὰς θεωρίας.

⁽¹⁾ Ὁ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας πλουτίζας τὴν ἐπιστήμην διὰ τῶν περὶ τῶν νόμων τοῦ μαγνητισμοῦ ἀνακαλύψεων τοῦ διάσματος Ἄμπερ ἔλεγεν ὅτι αἱ μεγάλα πνευματικὰ ἀλήθεια δὲν εἶνε δι' αὐτὸν ἄρθρα πίστεως, ἀλλ' ἐπιστημονικὴ βεβαιότης. «Ἡ ὑπαρξὶς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ Θεοῦ εἶνε, λέγουσιν, ὑπόθεσις, καὶ ὑπόθεσις, ἀλλ' ἢς ἡ ἀλήθεια ἐποδεικνύεται ὡς αἱ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Κοπερνίκου καὶ τοῦ Νεύτωνος. Οὐδεμία βεβαιότης ὑπάρχει ἀσφαλεστέρα τῆς ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς ἐνεργείας ἀποδεικνυμένης ὑποθέσεως». (La philosophie des deux Ampere par Barthélémy .St-Hilaire).

Ἄναγνώστα ! Δὲν διηγύσαμεν εἰσέτι τὴν πορείαν μας, νέα δὲ γεγονότα, νέα ἀλήθειαι καὶ νέα φῶτα θέλουσιν ἀσφαλῶς μᾶς ὀδηγήσει εἰς τὸ σημεῖον, πρὸς ὃ κατευθυνόμεθα· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ἐφ' ἧς ἰστάμεθα ἀποτεινόμενοι πρὸς τοὺς ἀντιφρονουῦντας δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν δοξασιῶν τῶν βαρύτητα.

Ἰμεῖς οἱ ὑλοδοξοῦντες σεμνύνεσθε ἐπὶ ταῖς μελέταις καὶ τῇ καλλιέργειᾳ τῶν φυσικῶν καὶ ἀκριβῶν ἐπιστημῶν, ἀπέραντος δ' εἶνε ὁ χῶρος τῶν ἐρευνῶν καὶ ἐκζητήσεών σας, ὡς εἶνε ἀπέραντος ὁ αἰσθητὸς κόσμος καὶ οἱ τοῦτον διέποντες νόμοι. Εἰς ὑμᾶς λοιπὸν ἀπόκειται καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀρμοδιότης τῆς συζητήσεως καὶ ἀναλύσεως παντὸς τῆς ὀρατῆς φύσεως προβλήματος· εἰς ὑμᾶς ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία τῆς διὰ μηχανικῶν αἰτιῶν ἐξηγήσεως τῶν φαινομένων καὶ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν ἀναγκαιῶν καὶ ἀναποδράστων τῆς φύσεως νόμων. Οὐδεμίᾳ μεταφυσικῇ θεωρίᾳ ἢ θρησκευτικῇ πεποιθήσει ἔχει δικαίωμα παρεμβάσεως εἰς τὰς συζητήσεις σας ἢ ἐπιρροῆς καὶ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν κρίσεων καὶ ἀποφάνσεών σας· ἀλλ' ἡ ἀρμοδιότης σας ἐξαντλεῖται, τὸ δὲ ἐπιστημονικὸν τῶν γνωματεύσεών σας κῦρος μηδενίζεται ἀπὸ τοῦ σημείου, ἀφ' οὗ ἄρχονται γεγονότα ἀπὸ ἐναντίων νόμων ἢ καὶ ἀπὸ ἐλευθέρως τινὸς ἀρχῆς ἀρτώμενα, ἐφ' ὧν αἱ πειραματικαὶ ἐρευναι καθίστανται ἀπολύτως ἀδύνατοι. Τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαίρετον ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ ἀσώματον κέντρον τῆς ἡμετέρας νοήσεως, τὸ ἐλεύθερον τῶν λειτουργιῶν τῆς βουλήσεως, τὸ ὑπεύθυνον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, αἱ θρησκευτικαὶ τῆς συνειδήσεως ἐνοράσεις, τὸ δημιουργικὸν τῆς φαντασίας, αἱ πρὸς τὸ ἰδεῶδες πτήσεις καὶ αἱ πρὸς τὸ Ἄπειρον τῶν καρδιῶν ἐπάρσεις, αἱ ἐνθουσιώδεις ὄρμαι τοῦ καθήκοντος, τῆς ἀγάπης, τοῦ ἐλέους, τῆς ἐθελουσίας, ἀναντι τῶν ὀποίων οἱ μὲν νόμοι τῆς φύσεως τίθενται ἐκποδῶν καὶ καταργουῦνται, τὸ δὲ σῶμα ὑποτάσσεται εἰς τὰ κελεύσματα ἱεραῆς καὶ ἀκαταβλήτου καὶ ὑπεραισθητῆς ἀρχῆς, διαφεύγουσι

πάντας τοὺς αἰσθητοὺς καὶ ἀριθμητικοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ τὰς παρατηρήσεις, οὐδὲ ὑπεβάλλονται εἰς τὰ πειράματα τῶν χημείων καὶ ἀνατομείων σας. Οὐδὲ ἀληθῶς αἱ κατακτήσεις ὑμῶν ἐπὶ τοῦ ὕλικου κόσμου εἶνε τοιαῦται, ὥστε νὰ καθιστῶσιν εὐλογφανῆ τὴν προέλασίν σας εἰς ἀλλοτρίους ὀρίζοντας, εἰς τὸν χῶρον τῶν πνευματικῶν, τῶν ἠθικῶν, τῶν θρησκευτικῶν γεγονότων, διότι καὶ ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ ὀρίζουσα τὰς γνώσεις τῆς ἀνομολογεῖ τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς ἄγνοιαν περὶ τε τῆς οὐσίας τῆς ὕλης καὶ τῆς φύσεως τῶν διεπόντων αὐτὴν νόμων. Ἄλλ' οἰασθῆποτε οὐσης τῆς προόδου καὶ καταστάσεως τῆς πειραματικῆς προόδου καὶ καταστάσεως τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης οἱ μὴ καλλιεργοῦντες αὐτὴν ὀφείλουσιν, ἀποδεχόμενοι τὰς ὑπ' αὐτῆς βεβαιουμένας ἀληθείας καὶ ἐπωφελοῦμενοι εὐγνωμόνως τῶν ἔργων καὶ ἀνακαλύψεων τῆς, ν' ἀφίστανται ἀπὸ πάσης συζητήσεως καὶ διαμάχης ἐπὶ προβλημάτων, ἐφ' ὧν μηδεμίαν ἔχουσιν ἀρμοδιότητα. Ἄλλ' ὅτε τινὲς τῶν καλλιεργούντων τὰς φυσικὰς καὶ βιολογικὰς ἐπιστήμας, ἐπιλαβόμενοι ἐν ὀνόματι αὐτῶν τῆς ἀναλύσεως τῶν νοητικῶν καὶ ἠθικῶν ζητημάτων καὶ εἰσπηδήσαντες εἰς τὴν σφαῖραν τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν μεταφυσικῶν μελετῶν, βεβαιούσιν ὅτι ἡ νόησις ἐκπορεύεται ἀπὸ τοῦ σώματος, ὅτι ἡ ἐλευθέρᾳ ἡμῶν βούλησις καὶ τὸ ὑπεύθυνον τῶν πράξεών μας εἶνε μῦθοι καὶ περιπετομένης φαντασίας ἀποκυήματα, ἀποδίδουσι δὲ πάντα τὰ αἰσθήματα καὶ πάσας τὰς πεποιθήσεις μας εἰς τὰς ἀσυνειδήτους κινήσεις καὶ ἐπιδράσεις τοῦ ἀνθρακος, τοῦ ὀξυγόνου καὶ τῶν βρωμάτων, τότε γεννᾶται ὑπὲρ ἡμῶν δικαίωμα, τότε ἐπιβάλλεται εἰς τὰς συνειδήσεις μας ὑψηλὸν καὶ ἱερὸν καθῆκον. Καὶ τότε ἡμεῖς προστρέχομεν εἰς τοὺς φωστῆρας τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς τοὺς ἀνακαλύπτοντας καὶ ἐρμηνεύοντας τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ ἐπικαλούμεθα τὴν ἀρωγὴν αὐτῶν, ὅπως φωτισθέντες γνωρίσωμεν, ἐὰν ἡ ἐπιστήμη ἀποδέχεται τὰς παραλόγους καὶ ἀσεβεῖς διδασκαλίας. Ὅτε δὲ ὑμεῖς γαυριῶντες μᾶς εἶπετε, ὁ ἄνθρωπος εἶναι δένδρον

ἡ μηχανὴ ἢ κτήνησ' αὐτοκινούμενον· ὅτε διὰ τῶν δημοσιεύσεων καὶ ἀγορευτέων σας μᾶς ἐδιδάξατε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε οὔτε νόησις ἐλευθέρως κινουσα, οὔτε βούλησις ἀγαπῶσα, οὔτε αὐταπάρησις καὶ εὐκαύτως τῶν αἰσθήσεων εἰς τὰς ὑπὲρ αἰσθησιν ιδέας, οὔτε αἰσθημα ὑπεριπτάμενον εἰς τὸ ἰδεῶδες καὶ εἰς τὰ αἰθρία ὕψη τοῦ Ἄπειρου», ὅτε ὁ Χέκελ μᾶς ἐδίδαξεν ὅτι «τὸ λίαν διαδεδομένον δόγμα περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως ἐλέγχεται ἐντελῶς ἀβάσιμον ὑπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν», τότε ὑφ' ὑμῶν ὠθούμενοι προέβημεν μέχρι τῶν πυλῶν τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἀκούσωμεν τοὺς χρησμοὺς αὐτῆς. Καὶ τοὺς χρησμοὺς τούτους εὐκρινῶς καὶ ἠκούσαμεν καὶ κατενοήσαμεν ἀπὸ στόματος τῶν ἐξόχων τῆς ἐπιστήμης ἱεροφαντῶν. Ὁ σκεπτόμενος καὶ βουλευόμενος ἄνθρωπος, εἶπον ἡμῖν, εἶνε διὰ τὴν πειραματικὴν ἐπιστήμην μυστήριον· δένδρον βλαστάνον, ἄνθος φύομενον, φωνὴ λαλοῦσα, χορδὴ δονουμένη, σταγὼν ὕδατος δροσίζουσα, λίθος ἐπὶ γῆς καταπίπτων, ἀκτὶς φωτὸς ἀπολάμπουσα, εἰσὶ μυστηριώδη καὶ ἀνεξήγητα φαινόμενα. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ φύσις, οἱ ἥλιοι καὶ τὰ ἄτομα, ἡ γῆ καὶ οἱ οὐρανοί, ὁ χῶρος καὶ ἡ κίνησις καὶ ὁ χρόνος, πᾶς ὁ ἄπτὸς καὶ ὄρατὸς κόσμος εἶνε μυστήριον ἀκατάληπτον. Μυστήριον δεξιόθεν, μυστήριον ἀριστερόθεν, μυστήριον ἄνω, μυστήριον κάτω, παντοῦ τὸ μυστήριον. Ἡ ἐπιστήμη καθορίζει μὲν καὶ περιγράφει τὰ φαινόμενα, ἀναλύουσα δὲ αὐτὰ ἐξακριβοῦ τὰς σχέσεις των καὶ ἀνακαλύπτει τὰ προσεχῆ αἰτία, μεθ' ὧν συνδέονται καὶ ἐξ ὧν ἀπορρέουσιν· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν πρώτην τῶν πραγμάτων αἰτίαν, ὡς πρὸς τὴν ἔναρξιν τῆς ζωϊκῆς καὶ φυτικῆς ζωῆς καὶ τῆς διατηρούσης καὶ δι' αὐτῆς ἀνελλισσομένης ἀρχῆς, ὡς πρὸς τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ φαινόμενα, ὁ φυσιοδίφης οὐδὲν περισσότερον τοῦ ἀμαθοῦς γινώσκει, πᾶσαν δὲ περὶ τούτου δοξασίαν δὲν δύναται ν' ἀρυσθῆ, ἀλλοθεν ποθεν εἰμὴ ἀπὸ μεταφυσικῶν μελετῶν καὶ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων. Ὅσακις δὲ ὑμεῖς οἱ ὑλισταὶ εἴτε κατὰ τὴν ἀρχαιοτητα εἴτε κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας εἴτε ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς

χρόνων ἐκηρύξατε ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει διὰ τὸν ἐπιστήμονα μυστή-
 ριον, τὴν δὲ ὕλην περιεβάλετε διὰ τῶν ἰδιοτήτων τῆς δημιουργ-
 γίας, τῆς αἰωνιότητος, τῆς προνοίας καὶ εἰς αὐτὴν τὸν πνευ-
 ματικόν, τὸν ἠθικόν καὶ ἐλευθερὸν ἡμῶν βίον ἀνηγάγετε· ὅσάκις
 ἀπεπειράθητε νὰ ὑπαγάγητε τὴν λύσιν τῶν ὑψίστων προβλη-
 μάτων εἰς ἀριθμητικούς ὑπολογισμούς ἢ εἰς βάρη, δι' ὧν τὰ σώ-
 ματα σταθμίζονται, ἡ ἐπιστήμη ἐξηγέρθη οὐχὶ νὰ διαφωτίσῃ
 τὸ μυστήριον, ἀλλ' ὅπως τὴν μὲν πλάνην τῶν θεωριῶν σας
 ἐξελέγξῃ, διαμαρτυρηθῇ δὲ κατὰ τῶν ἐν ὀνόματι αὐτῆς διδα-
 σκομένων. Καὶ οἱ μὲν τῶν ἐρμηνέων τῆς φύσεως εἶπον ὑμῖν,
 καταχρᾶσθε τῇ θέσει σας κηρύσσοντες ἀρχὰς μὴ ἐχούσας
 οὐδὲν ἐπιστημονικὸν κῦρος· ἕτεροι δὲ τῶν κατὰ τὰς ἡμέρας μας
 ζώντων βεβαιώσαντες τὴν ἄγνοιαν ὑμῶν τε καὶ αὐτῶν, ἔθεντο
 τὰ ὄρια ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν· ἄλλοι προσωτέρω χωρήσαντες
 καταδεικνύουσιν ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει σύγκρουσις μεταξὺ τῶν
 ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν καὶ τῶν βάσεων τῆς θρησκείας· ἕτε-
 ροι τέλος εἶπον ὑμῖν διαφρήθην ὅτι ἀποκρούουσι τὴν νόθον καὶ
 ἄφρονα διδασκαλίαν σας τὴν ἀντικαθιστῶσαν τὴν φύσιν εἰς τὴν
 θεότητα, ἀποδίδουσι δὲ τῇ νεκρᾷ ὕλη ἀναδημιουργίαν ζωῆς,
 νοήσεως, ἠθικότητος καὶ ἐλευθερίας δυνάμεις. Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῆς
 λαμπηδόνος τοῦ ἐπιστημονικοῦ φωτός καταυγαζόμενοι καὶ πρὸς
 τὸν πνευματικὸν ἀποδυόμενοι ἀγῶνα ἐλέγχομεν τὰς παραδοξο-
 λογίας τῶν διδαγμάτων σας, οὐχὶ διὰ τῶν ἡμετέρων γνώσεων
 καὶ θεωριῶν, ἀλλὰ μελετῶντες καὶ ἀποσαφοῦντες τοὺς ἀπαγ-
 γελθέντας ὑπὸ τοῦ Chevroul λόγους κατὰ τὸ 1874 ἐνώπιον τῆς
 Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. « Ἀκούων τινὰς λέγοντας, ὅτι ἡ
 νεωτέρα ἐπιστήμη μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸν Ὑλισμὸν, ἠρώτησα
 ἑμαυτὸν, εἰς εἰς ἐμέ, τὸν διανύσαντα τὸν βίον ἐν μέσῳ τῶν βι-
 βλίων μου καὶ ἐντὸς ἐνὸς χημείου, δὲν ἐπεβάλλετο τὸ καθήκον
 νὰ διαμαρτυρηθῶ κατὰ τοῦ κηρύγματος τούτου. Ἀκράδαντον
 ἔχω τὴν πεποιθήσιν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀνωτάτου ὄντος δι-
 μιουργοῦ διττῆς ἁρμονίας· τῆς ἁρμονίας τοῦ ὕλικου καὶ ἀνε-

γάνου κόσμου και της διοικούσης τον ενόργανον και ζωϊκόν κόσμον. Ουδέποτε και εν ουδεμιᾷ ἐποχῇ τοῦ βίου μου ὑπῆρξα ὑλιστής· ἡ διάνοιά μου ουδέποτε ἠδυνήθη νά νοήσῃ ὅτι ἡ διττή αὕτη ἁρμονία και ὁ ἀνθρώπινος νοῦς αὐτομάτως παρήχθησαν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΟΙ ΙΑΤΡΟΙ ΚΑΙ ΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΙΣ

Αἱ φυσικαί και πειραματικαί ἐπιστήμαι μεγάλας και ἀληθῶς τεραστίας ἐπετέλεσαν προόδους κατά τοὺς τελευταίους αἰῶνας και ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς χρόνῳ, δὲν συνεβάδισεν ὁμοῦς μετὰ τῶν λοιπῶν και ἡ ἐπιστήμη ἢ ὡς ἀποστολήν τάξασα ἑαυτῇ τὴν διάγνωσιν και θεραπείαν τῶν νοσολογικῶν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ ἀλλοιώσεων. Ὁ ὀργανισμὸς τῶν ἐμβίων ὄντων εἶνε τοσοῦτον πολύπλοκος και μυστηριώδης, αἱ δὲ λειτουργίαι του διεξάγονται διὰ τοιούτου καταπληκτικοῦ και ἀμηχάνου πλήθους ἐνεργειῶν ἐκάστου τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἀνεξαρτήτων ἅμα και συνεχομένων και διασταυρουμένων πρὸς παραγωγήν τοῦ ἐνιαίου τῆς ζωῆς φαινομένου, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐπενεργοῦντα αἰτιά εἰσιν ὑποκεκρυμμένα και δυσδιάγνωστα, ὥστε τὰ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ και τῶν διαταράξεων αὐτοῦ τῇ ἐπιστήμῃ γνωστὰ εἶνε κόκκος ἄμμου ἐντὸς ὠκεανοῦ. Ἐντεῦθεν τὰ πολλὰ και ἀλλήλοις ἀντιστρατευόμενα και συγκρουόμενα συστήματα και σχολαὶ περὶ διαγνώσεως τῶν νόσων και ἀκριβώσεως τῶν παραγουσῶν αὐτὰς αἰτιῶν· ἐντεῦθεν αἱ ἐναντία τῆς θεραπείας μέθοδοι ἐφαρμοζόμεναι ὑπὸ περιφανῶν ἰατρῶν κατά τὸν αὐτὸν χρόνον και ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις· ἐντεῦθεν

ἡ παντελής ἀγνοία τοῦ τρόπου τῶν ἐνεργειῶν τῶν χορηγουμένων φαρμάκων καὶ τὰ ἐναντία τούτων ἀποτελέσματα κατὰ τὰ διάφορα ἄτομα. Ἄλλ' ἐν ᾧ πάντες ἀνομολογοῦσι τὴν ἀβεβαίαν καὶ οὐχὶ εὐάρεστον θέσιν, ἐν τῇ διάκειται ἡ νοσολογικὴ ἐπιστήμη, ὁ δὲ περιφανὴς μεταξὺ τῶν ἰατρῶν Τρουσῶ ὠρίζεν αὐτήν, «ἐπιστήμην τῶν εἰκασίων», τινὲς τῶν ἐνασκούντων τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἀδυνατούντες νὰ ἐπιλύσωσι καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν προβλημάτων τοῦ σώματος, ἀναδεικνύμενοι ὑπέρμαχοι καὶ κήρυκες ψυχοθόρων θεωριῶν, ἀποφαίνονται ἀθθεντικῶς, καὶ δὴ ἐν ὄνόματι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν γνώσεων, ἐπὶ παντός θρησκευτικοῦ καὶ μεταφυσικοῦ ζητήματος. «Οἱ ἐπιπολαιοὶ οὗτοι, μὴ εἰδότες τί εἶνε ὁ πυρετὸς ἢ ἡ φλόγωσις ἢ ὁ κατάρρους, ἢ πῶς παράγεται τὸ αἷμα ἢ εἰς τί χρησιμεύει ἡ χολή, οἱ νήπιοι οὗτοι ἐν τῇ γνώσει τῶν φυσικῶν νόμων ἰσχυρίζονται, προσπαθοῦσι δὲ νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὸν ἀμαθῆ καὶ εὐπιστον λαὸν τὴν πεποιθήσιν, ὅτι δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι τὴν γένεσιν τῶν ἰδεῶν, τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν ἀνθρωπίνου πνεύματος» (Liebig).

Ἡ ἐκ τῆς παρατόλμου ταύτης θεωρίας ἐπιπολαίων ἐπιστημόνων πηγάζουσα ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν πεποιθήσεων τῆς νεότητος καὶ τῶν λαῶν εἶνε μεγίστη καὶ ὀλεθρία, καθ' ὅσον οἱ μὴ ἐπισταμένως ἐπιδιδόμενοι εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀνθρωπολογικῶν ζητημάτων εὐκόλως παρασύρονται καὶ πλανῶνται, ὑπολαμβάνοντες ὅτι οἱ τὰς λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος διερευνῶντες καὶ ἀκριβοῦντες γνωρίζουσιν ἢ διαβλέπουσι τι ἀγνωστον εἰς τοὺς ἀπαιδεύτους ἢ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐπιστήμονας, ἐνιστάμενον κατὰ τῶν ἰδεῶν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὑπεραισθητοῦ κόσμου καὶ ἀνατρέπον τὰς βάσεις τοῦ καθολικοῦ τῆς ἀνθρωπότητος θρησκευματος.

Ἐνώπιον τοιαύτης ἀτόπου ἐπενεργείας ἕκαστος ἐξ ἡμῶν δὲν ἔχει μόνον τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ καθήκον νὰ ἐκζητήσῃ καὶ ἀκριβῶσῃ, εἰάν ὄντως αἱ βιολογικαὶ ἐπιστῆμαι ἄγωσιν ἡμᾶς εἰς τὸν ἀθεϊσμόν καὶ εἰάν οἱ ἰατροὶ ἔχωσιν ἀρμοδιότητά τινα, ὅπως

μετ' αὐθεντίας ἀποφαίνονται ἐπὶ τῶν μεταφυσικῶν καὶ θρησκευτικῶν προβλημάτων. Καὶ δὲν πρόκειται βεβαίως ὁ τοιαύτην ἐπιχειρῶν διερεῦνῃσιν νὰ ἐπιληφθῆ τῆς μελέτης ἰατρικοῦ τινος ἢ φυσιολογικοῦ ζητήματος, οὐδὲ εἶνε ἀνάγκη νὰ τυγχάνῃ ἐγκρατῆς περὶ τῆν ἰατρικὴν τέχνην, ὅπως ἐξακριβώσῃ γεγονότα τινὰ ὁδηγοῦντα εἰς ἐμβριθῆ κρίσιν καὶ εἰς ἀσφαλῆ συμπεράσματα ἐπὶ τῶν ἐξῆς δύο ἀληθειῶν.

Ἡ ἰατρικὴ τέχνη καὶ αἱ παρεμφερεῖς αὐτῇ ἐπιστήμαι οὐδὲν ἐπίστανται περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς γενέσεως τῶν ὄντων, οὐδεμία δὲ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἀντιστρατεύεται πρὸς τὰς βάσεις τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων.

Ὁ πολὺς ἐν ἰατροῖς τοῦ τελευταίου αἰῶνος Ἀλβέρτος Χάλερ ἀποβάλλει τὴν γενομένην εἰς αὐτὸν πρότασιν ὑπὸ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου περὶ τῆς εἰς Βερολίνον ἐγκαταστάσεώς του. « Δὲν ἔρχομαι, ἀπήντησε πρὸς τὸν ἡγεμόνα, νὰ ὑπηρετήσω εἰς τόπον διοικούμενον ὑπὸ μονάρχου πρεσβεύοντος τὰς ἀρχὰς τῆς ἀσεβοῦς ὑλοδοξίας. » Ἀπὸ πάσης εὐρωπαϊκῆς χώρας προστρέχουσιν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἡγεμόνες, ὅπως λάβωσιν ἰατρικὴν συμβουλὴν παρὰ τοῦ περικλειοῦς ἰατροῦ, ὁ δὲ Ἀλβέρτος Χάλερ ἐγκαταλείπει ἐπὶ χρόνον τινὰ τὴν ἐνάσκησιν τῆς ἐπιστήμης, συγκεντρῶται ἐπὶ ὁλόκληρον ἔτος ἐντὸς τοῦ σπουδαστηρίου του καὶ ἐκπονεῖ τὸ μέγα περὶ ψυχῆς πόνημα, ἐν ᾧ ἐπιχειρεῖ ν' ἀποδείξῃ φυσιολογικῶς τὸ ἀδύνατον τῆς ἐκπορεύσεως τῶν νοσητικῶν καὶ ἠθικῶν γεγονότων ἀπὸ τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης, εἰάν μὴ αὕτη συλλειτουργῇ μετὰ δυνάμεως αὐλοῦ, πνευματικῆς καὶ αὐθυποστάτου. Ἡ δημοσίευσίς του συγγράμματος τούτου ἐν χρόνῳ, καθ' ὃν ἤκμαζον αἱ θεωρίαι τῶν ἐν Γαλλίᾳ διασειόντων τὰς βάσεις πάσης θρησκευτικῆς ἰδέας, ἐνεποίησεν, ὡς εἰκός, βαθυτάτην ἐντύπωσιν, οἱ δὲ ὕλισται ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς καὶ δι' ἀλλεπαλλήλων δημοσιεύσεων ἠγωνίζοντο ν' ἀνασκευάσωσι τὰς ἐμβριθεῖς αὐτοῦ ἐπιστημονικὰς σκέψεις καὶ ἐπισκοπῶσι τὰ μετὰ μεγάλης σαφηνείας διαλευκαθέντα ζητήματα.